

Avarské obliehanie Konštantínopolu roku 626 v byzantskej hagiografii

Martin Hurbanič

Útok na Konštantínopol roku 626 sám osebe nepredstavoval len jednorazovú historickú udalosť. Desafďňové neúspešné obliehanie byzantskej metropoly Avarmi a pridruženými etnikami nebolo totiž len vyvrcholením byzantsko-avarskej konfrontácie, ale zároveň aj začiatkom transformácie tejto temporálnej udalosti do atemporálneho mýtu.

Aj napriek dlhotrvajúcemu úsiliu mnohých bádateľov nie je možné ani v súčasnosti dostatočne postihnúť pozvoľnú, ale pod vplyvom času čoraz zrejmejšiu premenu tejto udalosti do podoby legendy. Popri iných byzantských literárnych žánroch, ktoré sa podieľali na jej kreovaní, sa spomienka na avarský útok azda najvýraznejšie etablovala v pamiatkach hagiografickej povahy. Práve na podklade takéhoto pramenného materiálu totiž možno preukázať, akým spôsobom sa avarské obliehanie udržalo v povedomí byzantského kléru a jeho prostredníctvom v širokých vrstvách obyvateľstva ríše.

Počiatky ustanovenia osobitého sviatku zasväteného zázračnej záchrane Konštantínopolu počas avarského útoku možno rekonštruovať len s veľkými ťažkosťami. Tieto vyplývajú jednak z absencie pramenného materiálu a jednak z toho, že pri relevantných zachovaných prameňoch často nevieme určiť okolnosti a čas ich vzniku.

Synaxáre ku dňu 7. augusta

Zo zachovaného pramenného materiálu hagiografickej povahy vyplýva, že obliehanie roku 626 sa pripomínalo vo dvoch dňoch byzantského liturgického kalendára. Starší z týchto sviatkov pripadal na 7. august, teda deň definitívnej porážky Avarov. Za pôvodcu jeho ustanovenia považuje väčšina autorov konštantínopolského patriarchu Sergia I. (610 – 638), kľúčovú postavu obliehania roku 626. Otázne však zostáva, či bol počas ním usporiadanej slávnostnej bohoslužby po prvýkrát spievaný najslávnejší z východných mariánskych hymnov – Akathistos.¹ Táto spontánne zorganizovaná bohoslužba sa neskôr stala neoddeliteľnou súčasťou byzantského liturgického kalendára. Neskorší prameň – typikón konštantínopolského Chrámu sv. Sofie z 10. storočia – spomína konanie slávnostnej procesie za prítomnosti patriarchu, ktorá sa z Chrámu sv. Sofie odobrala do Chrámu Bohorodičky v Blachernách, kde sa slúžila slávnostná omša.²

O 7. auguste ako dni pripomínania avarského útoku svedčia najmä rôzne synaxáre. Aj napriek pomerne značnej významovej variabilite³ sa termín synaxár v súčasnosti používa najmä ako označenie pre hagiografické zborníky, ktoré obsahujú stručné kompilácie viažuce sa k dôležitým cirkev-

¹ Využitie Akathistu ako hymnu vd'akyvzdania za záchranu mesta asociuje väčšina bádateľov práve s avarským útokom v roku 626 a s patriarchom Sergiom. Z posledných prác VAN DIETEN, L.: *Geschichte der Patriarchen von Sergios I. bis Johannes VI. (620 – 715)* [Geschichte der griechischen Patriarchen von Konstantinopel IV]. Amsterdam 1972, s. 18 – 19.

² LE TYPICON DE LA GRAND ÉGLISE, I., ed. J. MATEOS (= *Orientalia Christiana Analecta* 165) Rome 1962, s. 362 – 364.

³ K terminologickej variabilite uvedených termínov pozri DAVIDOVA S. A. / ČERTORICKAJA T. V.: *K istorii sinaksara*. Trudy otdela drevnerusskoj literatury 47 (1993) s. 151 – 163.

ným sviatkom a pamätným udalostiam zoradeným podľa liturgického kalendára. Pre tieto stručné záznamy kompilačnej povahy sa však takisto zaužíval termín synaxár.⁴

Za najdôležitejší prameň tejto skupiny treba považovať Synaxár konštantínopolskej cirkvi, ktorý bol skompilovaný na podnet byzantského cisára Konštantína VII. Porfyrogeneta (905 – 959). Tento synaxár pôvodne slúžil len na liturgické účely Chrámu sv. Sofie v Konštantínopole, neskôr sa však jeho používanie rozšírilo za hranice Byzantskej ríše, keď bol preložený do sýrskeho, arabského a koptského jazyka. V predslove zachovanom v arabčine je uvedené aj meno zostavovateľa synaxára diakona Euarista.⁵

Súčasťou tohto synaxára, ktorého jednu z verzií publikoval H. Delehaye (*Synaxarium Sirmodianum*),⁶ je bezmenný Synaxár k 7. augustu, teda k avarskému obliehaniu Konštantínopolu. Text predstavuje (podobne ako všetky synaxáre takéhoto typu) výt'ah z homílie Theodora Synkella – jedného z troch primárnych prameňov k obliehaniu roku 626. V úvode textu sa spomínajú okolnosti, za ktorých došlo k pripomínaniu tejto udalosti. Anonymný zostavovateľ informuje o neočakávanej pomoci Krista proti nepriateľom, ktorí obkľúčili mesto od suše i mora. Za tým nasleduje stručná sumarizácia útoku Skýtov (teda Avarov) a Peržanov na Konštantínopol, pričom je pozornosť venovaná najmä neúspešnému rokovaniu o mieri a požiadavke avarského kagana, aby obyvatelia opustili mesto. Potopenie skýtskych lodí (teda monoxylov Slovanov) bolo podľa zostavovateľa synaxára učené samotným Bohom prostredníctvom orodovania Bohorodičky. V závere sa konštatuje každoročné slávenie pamiatky na túto udalosť v Chráme Bohorodičky v Blachernách.⁷

V Delehayovej edícii sú okrem tohto synaxára publikované aj dva ďalšie, ktoré sa rovnako viažu k obliehaniu roku 626. Prvý z nich je komprimovaná verzia hoveuvedeného synaxára.⁸ Druhý synaxár (rukopis Cg skupiny C Synaxára konštantínopolskej cirkvi) vznikol v kláštore San Giorgio di Tucco v juhotalianskej Kalábrii. Rukopis tohto synaxára je datovaný do roku 1172, avšak podľa názoru bádateľov úzko nadväzuje na byzantský prototyp z 11., resp. 12. storočia.⁹ K textu je pripojený názov *Peri tés eleuseós tón Persón kai tón atheón barbarón* (O príchode Peržanov a bezbožných barbarov). Tento text zvyknú bádatelia citovať aj pod skráteným latinským názvom *Epitome de Acathisto*.¹⁰ Podobne ako všetky zmienené synaxáre k obliehaniu roku 626 vychádza *Epitome* z homílie Theodora Synkella, ktorú prináša v komprimovanej verzii. Text zdôrazňuje len kľúčové udalosti obliehania: príchod Peržanov a Avarov, procesiu patriarchu Sergia (v texte sa uvádzajú dve procesie), rokovanie s kaganom 2. augusta, ale predovšetkým rozhodujúcu morskú zrážku s monoxyli Slovanov v zálive Zlatého rohu.¹¹

⁴ V tejto súvislosti pozri BECK, H. G.: *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*. Band I. München 1959, s. 251 – 252; TAFT, R. F. / ŠEVČENKO N. P.: *Synaxarion*. In: *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. Kazhdan. New York 1991, s. 1991.

⁵ HOGEL, Ch.: *Symeon Metaphrastes. Rewriting and Canonization*. Copenhagen 2003, s. 55.

⁶ *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae* (ďalej SEC). Propylaeum ad ASS. Nov. ed. H. Delehaye. Bruxelles 1902.

⁷ SEC, col. 871 – 874.

⁸ Tamže, col. 869 – 872.

⁹ PIERALLI, L.: *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae: La famiglia C*. *Orientalia Christiana Periodica*. 60 (1994) s. 399 – 470.

¹⁰ SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: *Ein Versuch zur Sammlung und Chronologischen Anordnung der griechischen Quellen der Awarengeschichte nebst einer Auswahl von anderssprachigen Quellen*. Szeged 1972, s. 15.

¹¹ SEC, 871 – 874. Tú istú verziu tohto synaxára obsahuje aj viedenský Codex Vind. Gr. 45 datovaný do 12. storočia publikovaný L. Sternbachom s názvom *Historia syntomos peri tés eleuseós tón Persón kai tón Abarón*, pozri STERNBACH, L.: *Analecta Avarica*. *Rozprawy akademii umiejętności*. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900, s. 38 – 39.

Synaxáru konštantínopolskej cirkvi je typologicky príbuzné *Menológium cisára Basilea II.* Tento prameň (napriek svojmu názvu¹²) predstavuje bohato ilustrovaný typ synaxára pre prvú polovicu byzantského cirkevného roka teda od 1. septembra do 28. februára. Menológium vzniklo nesporne po roku 967, teda po nástupe cisára Basilea II., ktorému je venovaná úvodná dedikačná poéma.¹³

Súčasťou tejto kompilácie je krátky synaxár k 7. augustu s názvom *Hé anamnésis tés katalyseós tón Persón kai tón Abarón* (Spomienka na porážku Peržanov a Avarov). V stručnej historickej notícii sa hovorí o odchode cisára Herakleia na vojenskú výpravu proti Perzii, po tom ako opustil Konštantínopol a zanechal v ňom syna Konštantína (Herakleios Konštantín II.). Medzitým archon Avarov (avarský kagan), ktorý sa dozvedel o neprítomnosti cisára, napadol byzantskú metropolu po zemi aj po súši. Po usporiadaní procesie s ikonou Bohorodičky patriarcha a Boží ľud vyhnali nepriateľov. Na základe tohto mesto podľa kompilátora synaxára slúži z vďaka liturgickú procesiu.¹⁴

Synaxáre ku dňu Akathistu

Druhá skupina prameňov, v ktorých sa pripomína avarské obliehanie Konštantínopolu sa viaže k takzvanému sviatku Akathistu. Jeho ústrednou súčasťou bol najslávnejší východný mariánsky hymnus rovnomeného názvu, ktorý sa ako jediný z byzantských hymnov spieva v ortodoxnej cirkvi aj v súčasnosti v pôvodnom rozsahu.¹⁵ Okolnosti vzniku hymnu a jeho autorstvo sa i napriek úsiliu generácií bádateľov nepodarilo jednoznačne objasniť.¹⁶ V každom prípade však prevládajúce

¹² Na rozdiel od synaxára, ktorý obsahoval skôr krátke a zostručnené historické notície k rôznym sviatkom, sa termín menológium používa primárne na označenie kolekcie neskrátených vitae. Pozri HOGEL, *Symeon Metaphrastes*, s. 40f.; BECK, *Kirche*, s. 251.

¹³ K okolnostiam a čase vzniku menológia pozri DER NERSESSIAN, S.: *Remarks on the Date of the Menologium and the Psalter Written for Basil II.* *Byzantion* 15 (1940-41), s. 104 – 125.

¹⁴ MENOLOGION BASILI ed. J. P. Migne *Patrologia Graeca* 117 (1864) col. 573C – 576 B. Rukopis menológia Vatic. 13 pochádza z 11. storočia. Pozri MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica. Die Byzantinische Quellen der Geschichte der Türkvölker*. I. Berlin 1956, s. 294.

¹⁵ Z typologického hľadiska Akathistos predstavuje kontakion (kondak) pozostávajúci z prológu a 24 strof, ktorých začiatkové písmená tvoria alfabetické akrostichon. TRYPANIS, C. A.: *The Akathistos Hymn*. In: *Fourteen Early Byzantine Cantica*. [Wiener byzantinistische Studien V]. Wien 1968, s. 17. Na rozdiel od iných hymnov (kathismata) počas spievania Akathistu stojí nielen spevák a chór, ale aj zhromaždení veriaci v chráme. Pozri MEERSEMAN, G. G.: *Der Hymnus Akathistos im Abendland*. Bd. I. *Akathistos-Akoluthie und Grußhymnen*. Freiburg 1958, s. 37. K štruktúre Akathistu pozri tiež WELLESZ, E.: *The „Akathistos“*. *A study in byzantine Hymnography*. *Dumbarton Oaks Papers* 9 – 10 (1953) 143f.; LIMBERIS, V.: *Divine Heiress. The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*. London and New York 1994, s. 89f.

¹⁶ Prehľad staršieho bádania k tejto otázke KRUMBACHER, K.: *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527 – 1453)*. München 1897, s. 671f.; BECK, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, s. 427f. V súčasnosti sa čoraz viac ukazuje nemožnosť exaktného stotožnenia tohto hymnu s ktoroukoľvek bádateľmi postulovaných osobností. V tejto súvislosti sa spomínali okrem iných aj mená hymnografa Romana Meloda, ďalej súčasníkov cisára Herakleia a očitých svedkov avarského útoku na Konštantínopol roku 626 – Georgia Pisida a Theodora Synkella, ale aj konštantínopolského patriarchu Germana I., resp. patriarchu Fotia. Čo sa datácie Akathistu týka, textologická analýza posúva jeho vznik do obdobia po III. ekumenickom koncile v Efeze roku 431; s určitosťou však pred rok 626. V tejto súvislosti TRYPANIS, *Akathistos Hymn*, s. 19f. Prehľad najnovšej literatúry k tejto téme pozri MEIER, M.: *Das andere Zeitalter Justinians. Kontingenzerfahrung und Kontingenzbewältigung im 6. Jahrhundert n. Chr.* [= *Hypomnemata* 147] Göttingen 2003, s. 517f.

communis opinio zainteresovaných (i napriek dikcii tradície) už neasociuje jeho vznik s osobou patriarchu Sergia a avarským útokom roku 626.¹⁷

Akathistos sa zrejme istý čas spieval pri príležitosti sviatku Zvestovania Panne Márii, ktorý pripadá na 25. marca.¹⁸ Jeho zostavenie však niektorí dávajú do súvislosti s iným (starším) mariánskym sviatkom ustanoveným cisárom Justiniánom I. medzi rokmi 530 – 550.¹⁹ K hymnu bolo následne v bližšie nešpecifikovanom čase (určite však po roku 626) pridané druhé prooimium, teda predslov pod názvom *Té hypermachó stratégó* (Víťaznej vojvodkyňi).²⁰ Práve vďaka nemu sa Akathistos definitívne etabloval ako óda vďakavdania Bohorodičke za jej záchranu a starostlivosť o byzantskú metropolu.²¹

Kto bol iniciátorom tohto kroku, resp. autorom zmieneneho predslovu, nie je doposiaľ jasné. Väčšina zainteresovaných sa v tejto súvislosti prikláňa k patriarchovi Sergiovi a avarskému útoku na Konštantínopol roku 626.²² Niektorí však tento akt posúvajú až do druhého avarského obliehania Konštantínopolu roku 717/718 a asociujú ho s patriarchom Germanom (715 – 730).²³

Rovnako nie je dostatočne vysvetlené, prečo bolo spievanie Akathistu presunuté z fixného dátumu liturgického kalendára (25. marec) na pohyblivý (5. sobota Veľkého pôstu). Niektoré indicie pritom naznačujú, že takéto preloženie nebolo jednorazovým, ale pozvoľným procesom, v ktorého rámci sa predpokladá spievanie Akathistu počas oboch zmienovaných sviatkov.²⁴ Niekedy na prelome 8. a 9. storočia sa od takéhoto dvojitého úzu upustilo v prospech sviatku Akathistu, hoci aj jeho slávenie nebolo spočiatku jednoznačne stanovené na jeden konkrétny deň.²⁵

K sviatku Akathistu sa v byzantskej literatúre viaže niekoľko hagiografických textov, v ktorých sa okrem iných motívov pripomína avarské obliehanie Konštantínopolu. Za jeden z najstarších takýchto textov treba považovať anonymný²⁶ spis citovaný pod jeho skráteným gréckym názvom *Diégesis ofelimos*²⁷ (ďalej DO), resp. latinským *Oratio historica*.²⁸ Ide o skrátený názov obsiřného

¹⁷ Hypotéza A. Papadopoula-Kerameua, ktorá za autora celého hymnu považuje až konštantínopolského patriarchu Fotia nenašla zo strany bádateľov priaznivú odozvu. V tejto súvislosti pozri PAPAPOULOS-KERAMEUS, A.: *Akathist Božiej Materi, Rus i patriarch Fotij*. Vizantijskij vremennik 10 (1903) s. 357f.

¹⁸ V tejto súvislosti najmä: TRYPANIS, *Akathistos Hymn*, s. 17 – 18; WELLESZ, E.: *The „Akathistos“. A study in Byzantine Hymnography*. *Dumbarton Oaks Papers* 9/10 (1956), s. 143.

¹⁹ TRYPANIS, *Akathistos*, s. 18f.; LIMBERIS, *Heiress*, s. 91f.

²⁰ PENTCHEVA, B. A.: *The Supernatural Protector of Constantinople: The Virgin and Her Icons in the Tradition of the Avar Siege*. *Byzantine and Modern Greek Studies* 26 (2002), s. 18.

²¹ TRYPANIS, *Akathistos hymn*, s. 21; PENTCHEVA, *Supernatural Protector*, s. 18.

²² Z najnovších prác najmä VAN DIETEN, *Geschichte der Patriarchen* s. 18 – 19; WALDMÜLLER, L.: *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert*. Amsterdam 1976, s. 281f.

²³ SPECK, P.: *Artabasdos, der rechtgläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen zur Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung in der byzantinischen Historiographie*. [Poikila byzantina 2] Bonn 1981, s. 170f.; ten istý: *Kaiser Leon III., Die Geschichtswerke des Nikephoros und des Theophanes und der Liber Pontificalis. Eine Quellenkritische Untersuchung. Teil 1. Die Anfänge der Regierung Kaiser Leons III.* [Poikila byzantina 19] Bonn 2002, s. 298, pozn. 825.

²⁴ MEERSEMAN, *Akathistos*, s. 44.

²⁵ HUGLO, M.: *L' ancienne version latine de l'hymne acathiste*. *Le Muséon* 64 (1951), s. 50.

²⁶ Editor textu J. M. Quercius ju pripísal Georgiovi Pisidovi, jeho tézu však neprijal nikto z nasledovných bádateľov.

²⁷ Ide o skrátený názov pôvodného titulu textu po prvýkrát publikovaného F. COMBEFISOM: *Historia monothelitarum*. Paris 1648, s. 805 – 826.

titulu textu publikovaného J. M. Querciom v 92. zväzku série *Patrologia graeca*. V slovenskom preklade: *Užitočné rozprávania z dávnych histórií zozbierané, odhaľujúce spomienku na podivuhodný zázrak, keď Peržania a barbari obklúčili cisárske mesto (Konštantínopol) a zahynuli potrestaní Božím rozsudkom. Od toho času mesto, ktoré sa uchovalo bez ujmy vďaka modlitbám Bohorodičky, každoročne spieva vďakyvzdanie, deň tento bol nazvaný Akathistom.*²⁹

Tento text je oficiálnym dokumentom konštantínopolskej cirkvi, ktorý sa čítal pred zhromaždeným auditóriom počas sviatku Akathistu.³⁰ DO predstavuje súhrn prvých troch obliehaní Konštantínopolu: okrem avarského útoku roku 626 spomína aj dve arabské obliehania uskutočnené v rokoch 674 – 678 počas vlády Konštantína IV. Pogonata a 717/718 za vlády Leva III. Isaurského. Následne bolo DO zahrnuté do deviateho dielu menológia vysokého byzantského hodnostára a neskôr mnícha Symeona Metafrasta v 10. storočí.³¹ Text DO bol zrejme prepísaný zo staršej predlohy bez formálnych či obsahových zmien.³²

Okolnosti vzniku DO spolu s datovaním sú nejasné, v neposlednom rade kvôli absencii kritickej edície i podrobnému filologickému rozboru celého materiálu. Ide zrejme o kompilát, ktorý mohol byť ako celok zostavený medzi rokmi 815 – 860.³³ Podľa niektorých však rozprávania o avarskom útoku na Konštantínopol pôvodne tvorilo samostatný ucelený segment, ktorý bol v nešpecifikovanom čase rozšírený o ďalšie dve obliehania byzantskej metropoly. Na túto skutočnosť by pritom mal poukazovať:

1. samotný názov celého rozprávania,
2. pôvodný záver, ktorým sa zakončuje prvá časť DO.³⁴

Najrozsiahlejší hagiografický text k obliehaniu Konštantínopolu roku 626 vychádza z homílie

²⁸ Názov *Oratio historica in festum Acathistum* použil ako prvý francúzsky filológ Du Cange. Pozri DU CANGE, *Glossarium graecitatis*, Notae, s. 65.

²⁹ DIEGESIS OFELIMOS (ďalej DO). In: *Patrologia Graeca* 92 (1860), col. 1353D – 1372C.

³⁰ PAPAPOULOS-KERAMEUS, *Akathist*, s. 365.

³¹ Termín zostavenia menológia je stanovený medzi rokmi 976 – 1004. Podľa Ch. Hogela bolo s najväčšou pravdepodobnosťou zostavené v 80. rokoch 10. storočia. pozri HOGEL, *Symeon Metaphrastes*, s. 63 a 75. Prehľad rukopisnej tradície pozri EHRHARD, A.: *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche. Von den anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. II.* Leipzig 1938, s. 594f.

³² EHRHARD, *Überlieferung*, s. 611 a 698; HOGEL, *Symeon Metaphrastes*, s. 92.

³³ Autor DO v súvislosti s arabským obliehaním Konštantínopolu v roku 717 prináša údaj o 1 800 lodiach, ktoré sa zúčastnili útoku, pričom sa odvoláva na pracovných kronikárov. Zo zachovaných kroník toto číslo uvádza kronika Theofana Homologétha (THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, ed. C. de Boor, *Theophanis chronographia*, vol. 1. Leipzig, 1883, s. 399, 24 – 25. *Terminus post quem* pre DO môže byť rok 815 – podľa niektorých termín dokončenia Theofanovej kroniky, z ktorej autor zrejme čerpal svoje informácie o dvoch arabských útokoch na Konštantínopol. Na druhej strane Diegesis nespomína prvý veľký ruský útok na Konštantínopol roku 860, ani ho nezahrňuje medzi dôkazy starostlivosti Boha a jeho matky o obyvateľov byzantskej metropoly. Zmienená absencia ruského útoku teda slúži na potvrdenie tézy, podľa ktorej bolo DO zostavené ešte pred týmto dátumom. V tejto súvislosti pozri BARIŠIĆ, F. *Anonimna beseda o osadi Cargrada* (Oratio Historica). In: *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. I. Beograd 1955, s. 170; BRZÓSTKOWSKA, A.: *Oratio historica*. In: *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian*. Seria grecka z 3. Warszawa 1995, s. 8. K polovici 9. storočia sa prikláňajú aj ďalší autori, medzi inými SPECK, P.: *Klassizismus im achten Jahrhundert? Die Homelie (sic) des Patriarchen Germanos über die Rettung Konstantinopels*. *Revue des Études Byzantines*. 44 (1986), s. 227.

³⁴ SPECK, *Klassizismus*, s. 226.

Theodora Synkella. Jeho zostavovateľ sa v úvode zmieňuje o útoku Peržanov pod vedením perzského veliteľa Sarvara v časoch cisára Foku (602 – 610). Po Fokovom zvrhnutí odišiel nový cisár Herakleios (610 – 641) do Perzie, zatiaľ čo kagan Skýtov (Avarov) využil neprítomnosť cisára v Konštantínopole a zaplnil more (Zlatý roh) monoxylmi a zem jazdou a pešiakmi. Konštantínopolský patriarcha Sergios povzbudzoval morálku obyvateľstva modlitbami a procesiami s ikonami a inými relikviami.³⁵ Z udalostí počas obliehania autor spomína rokovanie predstaviteľov mesta s avarským kaganom,³⁶ ale predovšetkým rozhodujúcu zrážku v zálive Zlatého rohu³⁷ a následný odchod kagana a Peržanov.³⁸ Celá časť sa končí záverom, v ktorom neznámy autor uvádza, že na pamiatku tohto zázraku sa každoročne koná bohoslužba (syntaxis) a celonočné bdenie (pannychis) sprevádzané piesňami vďakavdania Bohorodičke.³⁹ Po tomto údají nasledujú informácie o ďalších dvoch útokoch na Konštantínopol.

S DO napokon úzko súvisí synaxár uvádzaný pod latinskými názvami *Lectio Triodii* (ďalej LT), resp. *De acathisto synaxarium*.⁴⁰ LT textovo a kompozične vychádza z DO a v zhode s ním opisuje tri obliehania Konštantínopolu v rokoch 626, 674 – 678 a 717/8, spojené so zázračnou záchranou mesta. LT sa pripisuje konštantínopolskému patriarchovi Nikeforovi Kallistovi Xantophulovi zo 14. storočia.⁴¹ Tento synaxár, inkorporovaný do byzantského liturgického spisu Triodion, sa používal ako historický úvod k sviatku Akathistu.⁴² Ako už bolo spomenuté, jeho zostavovateľ čerpal informácie najmä z DO, i keď nie je vylúčené použitie aj iných prameňov.⁴³ V úvode sa konštatuje slávenie hymnu Akathistu v sobotu piateho týždňa veľkého pôstu. Jeho príčinu zostavovateľ objasňuje v nasledovnej časti textu: po nástupe cisára Herakleia na trón perzský kráľ Chosroes poslal svojho veliteľa Sarvara s mnohými tisícami na východ. Sarvaraz prišiel až k Chalkedonu, nazývanému v tom čase Skutari.⁴⁴ Herakleios tiesnený nedostatkom finančných zdrojov roztavil cirkevné náčinie a nechal z neho raziť nové mince. Potom podľa LT odišiel cisár na výpravu proti Perzii. LT sa ďalej zmieňuje o porážke perzského kráľa Chosroa a jeho zvrhnutí z trónu. Nový perzský vládca Siroe (Kavad Siroe) následne uzatvoril s cisárom Herakleiom novú mierovú zmluvu.⁴⁵ Medzitým sa kagan Avarov (v texte Skýtov a Mýsov) dozvedel o odchode cisára Herakleia do Perzie a napadol Konštantínopol. Patriarcha Sergios vložil svoju nádej v Boha a Bohorodičku, zatiaľ čo patrikios

³⁵ DO: col. 1356 – 1357. K problému liturgických procesií počas roku 626: HURBANIČ, M.: *Liturgické procesie pro-sebnej povahy v Byzancii s osobitým zreteľom na avarské obliehanie Konštantínopolu roku 626*. Príspevok z konferencie Svätca a jeho úloha v spoločnosti konanej v Banskej Bystrici 29. – 30. 3. 2006 (v tlači).

³⁶ DO: col. 1360.

³⁷ Tamže, col. 1360.

³⁸ Tamže, col. 1364.

³⁹ Tamže, col. 1364.

⁴⁰ SZÁDECZKY-KARDOSS, *Quellen*, s. 22.

⁴¹ Čo sa datácie textu týka, P. Speck upozornil na to, že termín Skutari sa na označenie mesta Chalkedon (pri ktorom počas obliehania roku 626 táborili Peržania) začal používať až od 12. storočia. Pozri SPECK, P.: *Zufälliges zum Bellum avaricum des Georgios Pisides* (= *Miscellanea Byzantina Monacensia XXIV*) Munich 1980, s. 137.

⁴² Triodion obsahuje služby pre 10 týždňov pred Veľkou nocou, teda od soboty Farizejov až do (a vrátane) Svätej soboty. Triodion dostal pomenovanie podľa veľkého počtu ód pozostávajúcich z troch strof. V tejto súvislosti WELLESZ, E.: *A History of Byzantine Music and Hymnography*. Oxford 1949, s. 116.

⁴³ V tejto súvislosti pozri SPECK, *Bellum avaricum*, s. 59 a pozn. 320.

⁴⁴ Pozri poznámku 41.

⁴⁵ LECTIO TRIODII, ed. J. P. Migne: *Patrologia Graeca* 92 (1860) col. 1349.

Bonos učinil všetky potrebné prípravy na obranu mesta.⁴⁶ Nasledujú zmienky o dvoch procesiách patriarchu Sergia s obrazmi Bohorodičky (I.) a s rukou-nestvoreným obrazom Krista, úlomkami praveho Kríža a rúchom Bohorodičky (II.).⁴⁷ Následne tlmočí požiadavku kagana, aby obyvatelia opustili mesto. Zamýšľané úsilie kagana a Peržanov podľa LT stroskotalo v zálive Zlatého rohu pri Chráme Bohorodičky v Blachernách. V záverečnej časti prvého zázraku Bohorodičky (626) sa konštatuje, že na pamiatku tohto veľkého zázraku cirkev zasvätila tento deň Panne Márii a nazvala ho Akathistom. V ďalšej časti LT sa podobne ako v DO spomínajú dve arabské obliehanie a s nimi spojené zázraky.

Záver

Podrobná analýza a komparácia týchto textov sa doposiaľ nevykonala a zrejme si bude vyžadovať dlhší čas. Jedno však je isté. Hagiografické texty o avarskom obliehaní Konštantínopolu sú viac výpoveďou o súdobej realite než zdrojom doplnenia autentických prameňov k obliehaniu Konštantínopolu. Tieto texty sú viac interpretáciou histórie zrozumiteľnou danej dobe než historickým faktom. Aj napriek tomu sú cenné z hľadiska historického bádania, pretože ukazujú dôležitosť avarského obliehanie Konštantínopolu z pohľadu kolektívnej byzantskej identity.

---

⁴⁶ Tamže, col. 1349.

⁴⁷ Tamže, col. 1349.

Die awarische Belagerung von Konstantinopol aus dem Jahre 626 in der byzantinischen Hagiografie

Resümee

In der vorgelegten Studie widmet sich der Autor dem historischen Ereignis der Belagerung von Konstantinopel im Jahre 626 und der Frage seiner Umwandlung in die Form einer Legende. Die Entstehung dieser Legende können wir vor allem anhand des umfangreichen Quellenmaterials, welches uns erhalten geblieben ist, teilweise rekonstruieren. Wir können nur sehr schwer feststellen, in welchem Zeitraum und unter welchen Bedingungen dieses Material entstanden ist. Jedenfalls erfahren wir aus diesen Quellen, dass der Gedenktag der Belagerung durch die Awaren an zwei Tagen im Jahr gefeiert wurde. Der ältere Gedenktag fiel auf den 7. August, also auf den Tag der definitiven Niederlage der Awaren und ihrer Verbündeten. Zusammen mit der grundlegenden Information über die Festlichkeiten, finden wir in den byzantinischen Sammelwerken – Synaxarien – auch kurze Notizen, welche eine komprimierte Version des awarischen Angriffes darstellen.

Circa im 10. Jahrhundert wurde die hagiografische Legende über die Niederlage der Awaren Teil eines breiteren Zyklus, welcher der Mutter Gottes gewidmet war. Während des Feiertages zu Ehren der Mutter Gottes, wurde der berühmteste ostkirchliche Marienhymnus, der Akathistos, gesungen. Dieser Feiertag ist in der byzantinischen Literatur mit zwei bedeutenden hagiografischen Texten (*Diegesis ofelimos*, *Lectio Triodii*), welche die awarische Belagerung von Konstantinopel und die darauf folgende Belagerung durch die Araber in den Jahren 674 – 678 und 717 – 718 behandeln, verbunden.

Alle hagiografischen Texte, welche das erwähnte historische Ereignis behandeln, gehen primär (direkt oder übertragen) aus der authentischen Quelle über die Belagerung aus dem Jahre 626 – der Homilie des Theodors Synkellos – hervor. Eine detaillierte Analyse und Komparation dieser Texte wurde bisher noch nicht durchgeführt. Zwar handelt es sich bei diesen Texten mehr um Interpretationen des geschichtlichen Ereignisses als um historische Fakten, trotzdem sind sie aus der Sicht der historischen Forschung bedeutend und wertvoll, da sie die Bedeutung der awarischen Belagerung Konstantinopels aus der Sicht der kollektiven byzantinischen Identität zeigen.